

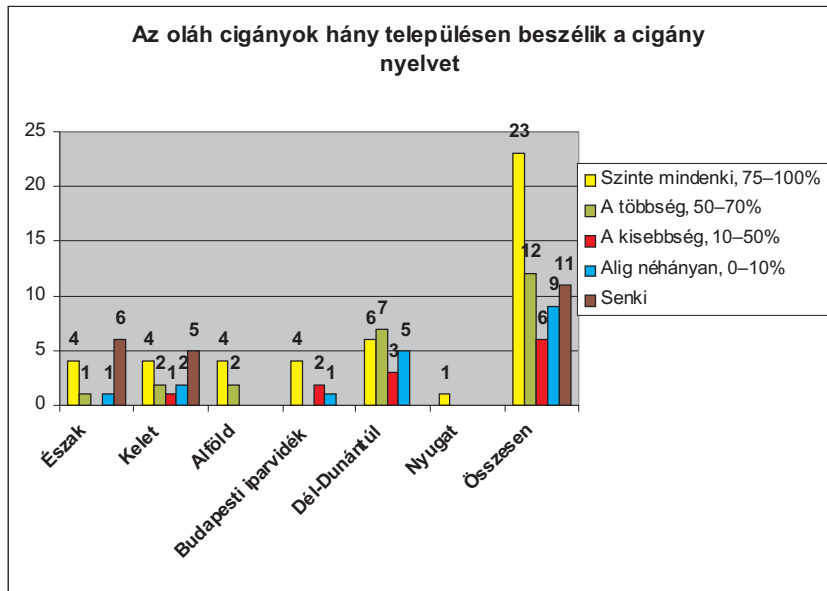
VI. A CIGÁNY NÉPESSÉG INTERETNIKUS KAPCSOLATAI A VIZSGÁLT TELEPÜLÉSEKEN

1. NYELVHASZNÁLAT

Az oláh cigányok nyelvhasználata

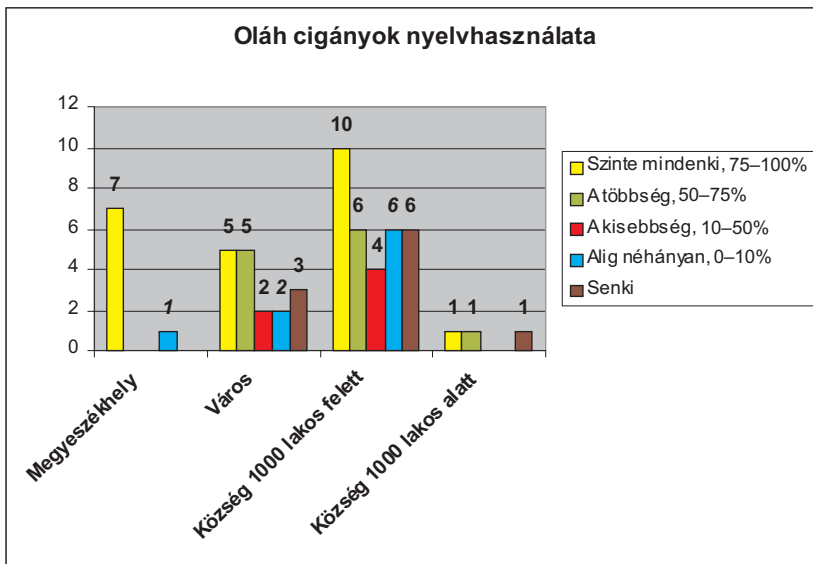
A kisebbségi önkormányzati vezetők szerint a mintánkba került települések csaknem kétharmad részében élnek a romani nyelv valamelyik dialektusát beszélő oláh cigányok is. Arra voltunk kíváncsiak, hogy ez a csoport mennyire őrizte meg cigány nyelvét, illetve mennyire tartja fontosnak annak ápolását.

Az adatokból megállapítható, hogy a települések csaknem 60 százalékában élő oláh cigány emberek életében nagyon fontos szerepet tölt be a cigány nyelv ápolása, hiszen ezekben az esetekben többségük vagy szinte mindenki beszéli a cigány nyelvet. Kevés olyan települést találtunk, ahol csak az oláh cigányok kisebbsége beszéli a cigány nyelvet, ám az esetek kb. egyharmadában csupán néhányan vagy senki sem beszéli már ősei nyelvét. A problémát tüzetesebben megvizsgálva arra a következtetésre jutottunk, hogy a legnagyobb arányú nyelvvesztés az északi és a keleti régióban érhető tetten, egyedül az itteni kisebbségi önkormányzati vezetők jelezték azt, hogy bár a helyi cigány közösségekben oláh cigányok is megtalálhatók, mégsem ritka, hogy közülük senki sem

21. diagram

használja már a cigány nyelvet. Ezekben a településeken a cigány közösség összetételére jellemző, hogy zömmel a romungrók alkotják, de mellettük kisebb arányban – kevesebb mint 20 százalék – élnek oláh cigányok és/vagy oláh cigányok és beás közösségek is. Más régiókban szintén megfigyelhetünk hasonló tendenciákat romungró dominancia és oláh cigány kisebbség esetén, azonban nem találtunk olyan települést, ahol az oláh cigányok közül senki sem használná az anyanyelvét (ennek oka az is lehet, hogy mintánkban az északi és a keleti régió felülreprezentált, valószínűleg más régiókban is találnánk hasonló példákat). Ugyanakkor ezzel a jelenséggel nem találkozunk minden olyan településen, még az északi és keleti régiókban sem, ahol a romungró csoportok dominálnak. Fordított esetekben azonban, amikor az oláh cigány közösségek nagyobbak, mint a többi cigány csoport, az oláh cigányok megőrzik nyelvüket, és többségük használja is a mindennapi életben.

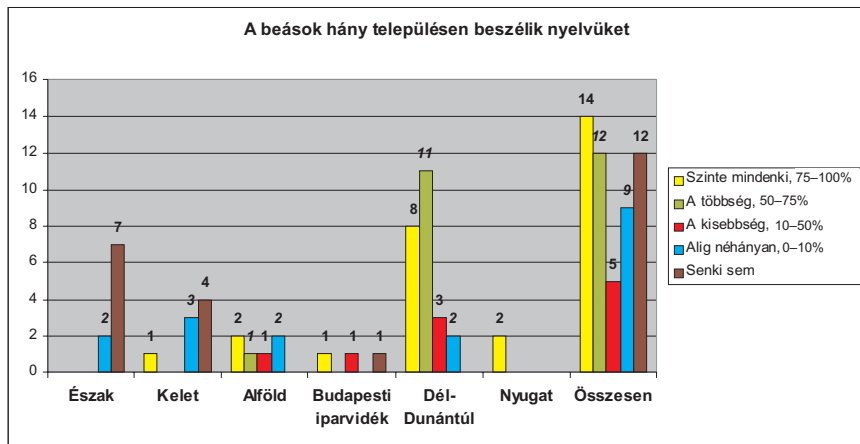
22. diagram

A beás cigányok nyelvhasználata

A beás nyelvi csoportnál, úgy tűnik, valamivel kisebb a nyelvhasználók aránya, mint az oláh cigányok körében. Ez az eltérés igen kicsi, a különbség adódhat a mintavétel módjából is. Megállapíthatjuk azonban, hogy azokon a településeken, ahol a beás közösségek élnek, az esetek felében a többség, illetve szinte mindenki ismeri és használja is a beás nyelvet.

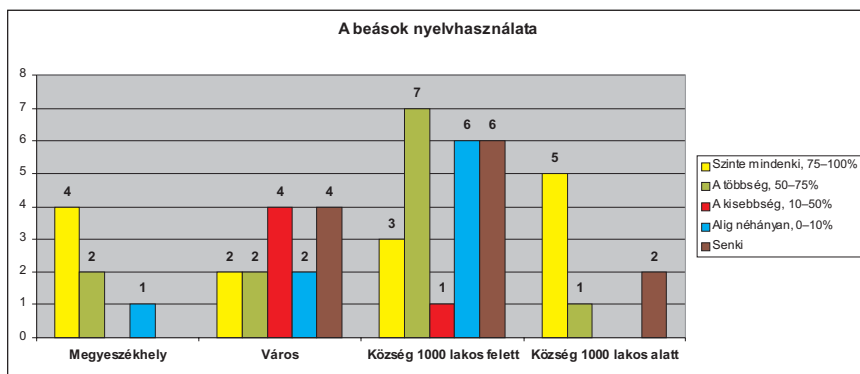
Hasonlóan az oláh nyelvi csoporthoz, feltűnően magas az északi és a keleti régióban azoknak a beás közösségeknek a száma, ahol alig néhányan vagy senki

ki sem beszél beásul, továbbá szembeűnő az is, hogy a hagyományosan beás közösségek által lakott dél-dunántúli településeken is három olyan települést találtunk, ahol csak a kisebbség beszéli, és két olyan községet, ahol alig néhányan beszélik ezt a nyelvet. Ezek közül az egyik településen a romungró többség mellett élnek beások és oláh cigányok is, a másik településen viszont a beás többségű cigány közösség mellett találkozhatunk oláh cigányokkal is.

23. diagram

Az oláh cigányokéhoz hasonlóan a beás közösségek közül is általában ott beszélik egyre kevesebben a nyelvet, ahol a romungró és/vagy oláh cigány közösségek mellett kisebb lélekszámú csoportot képviselnek. Azonban ez a jelenség ennél a csoportnál sem nevezhető általánosnak: azokra a településekre igaz leginkább, ahol a romungró csoportok dominálnak, ahol viszont a beás vagy oláh cigány közösségek vannak többségben, legalább a beás közösségek fele

24. diagram

érti és használja is ősei nyelvét. Itt, úgy tűnik, a romungró csoportok nagyságrendje, részaránya jobban meghatározza a beás közösségek nyelvvesztését, mint az oláh cigányoknál, ugyanakkor ismételten meg kell jegyeznünk, hogy a jelenség adódhat mind a minta kis számából, mind pedig az adatközlők esetleges torzításaiból is, hiszen ők is valamelyik csoporthoz tartoznak, és nem minden esetben vannak a más csoportokra vonatkozó pontos információik. Erre utal, hogy sok helyen nem tudtak vagy nem akartak válaszolni ezekre a kérdésekre.

Nyelvhasználati szokások

Kutatásunkban azt is megpróbáltuk kideríteni, hogy a kisebbségi önkormányzati vezetők véleménye szerint az egyes csoportok – gyerekek, fiatal felnőttek, középkorúak és idősek – milyen arányban értik meg egykori anyanyelvüket, illetve milyen arányban beszélnek, használják azt mindennapi életük során. Itt is elmondható – mint minden más nyelv esetében –, hogy többen értik, mint ahányan használják a nyelvet mindennapi életükben.

Az adatok értékelése előtt szükséges megismételnünk egy módszertani megjegyzést: négy Nógrád megyei településen – bár a kisebbségi önkormányzat vezetői szerint csak és kizárólag romungró cigány csoportok élnek – a cigány nyelvet mégis viszonylag magas arányban beszélnek. Ez egy érdekes jelenségre vagy esetleg tévedésre utalhat.

Adatainkból kitűnik, hogy várakozásunknak megfelelően elsősorban az idősek romák értik és használják a cigány nyelvet: az értékelhető válaszok közül – igen nagy számban, 38 településen nem tudtak választ adni a nyelvi kérdéseinkre – csaknem 70 százalékban minden idős ember megérti, közülük viszont minden harmadik már nem használja azt a mindennapi életben.

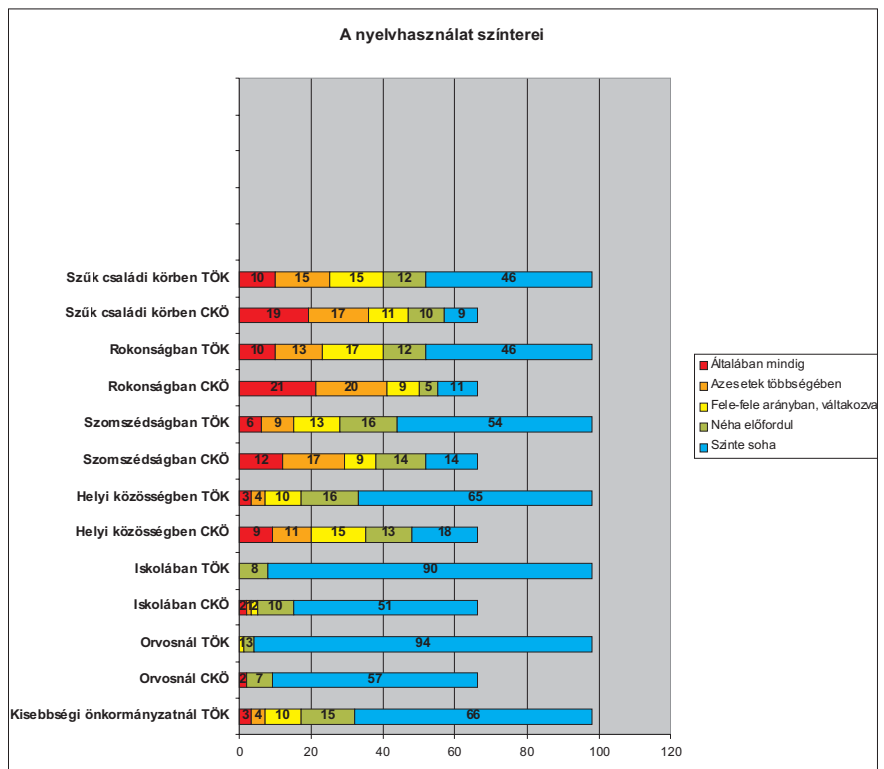
Lényegesen kevesebb településen, az esetek csaknem 40 százalékában érti meg minden középkorú roma a cigány nyelvet, közülük is a felénél alig több településen használják a mindennapokban. Úgy tűnik tehát, hogy a középkorú generáció kevésbé érti és használja anyanyelvét, mint az idősek, bár meg kell jegyezni, hogy a települések felénél a középkorúak legalább 75-80 százaléka érti a nyelvet.

Nem meglepő ezek után, hogy a roma gyerekek még kevésbé ismerik és használják a cigány nyelvet, mint a felnőttek vagy a fiatal felnőttek. Mindössze a települések 20 százalékában ismeri az összes gyermek a cigány nyelvet, de csak ezen települések felében használják a mindennapi életben.

Mindössze 6 olyan települést találtunk, ahol az oláh cigány közösség minden tagja ismeri és beszél is ősi nyelvét. Ezek általában községek, egyetlen megyeszékhely kivételével, és az esetek többségében a helyi cigány közösséget kizárólag vagy döntő többségben az oláh cigányok alkotják, egy esetben beás többség mellett élnek romungrók és oláh cigányok, egy másikban pedig a romungró többség mellett él oláh közösség is. Az esetek fele a keleti régióban, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében található. Összesen 11 településen vála-

szolták azt, hogy kicsik és nagyok, fiatalok és idősek egyaránt értik a cigány nyelvet, viszont nem mindenki használja. Egyetlen olyan eset volt – mégpedig Nógrád megyében, ahol a válaszadó szerint kizárólag romungrok laknak –, ahol mindenki értette, ám senki nem használta a nyelvet.

Arra is kíváncsiak voltunk, milyen társadalmi interakciós helyzetekben használják leginkább, illetve legkevésbé a cigány nyelvet a roma közösségek. Ha megfigyeljük az eredményeket, lényeges eltéréseket tapasztalhatunk a két becslés között. A CKÖ-vezetők sok esetben lényegesen többre becsülték a nyelv használatát bizonyos helyzetekben, mint a települési önkormányzat. Mindezek mellett igen határozott adatok rajzolódtak ki. Úgy tűnik, hogy a hivatalos ügyintézővel kapcsolatos helyeken, orvosnál, önkormányzatnál, iskolában általában nem használják – hiszen nem is nagyon van erre lehetőség – a cigány nyelvet, inkább magyarul beszélnek, bár néhány településen előfordul, hogy alkalomadtán elhangzik egy-egy cigány szó ezekben az intézményekben is. Ugyanakkor meglepő az is, hogy a templomokban csak elvétve használják a cigány nyelvet, még ritkábban, mint az iskolákban. Az is érdekesség, hogy a cigány kisebbségi önkormányzatoknál az esetek majdnem felében szinte soha nem hangzik el cigány szó.

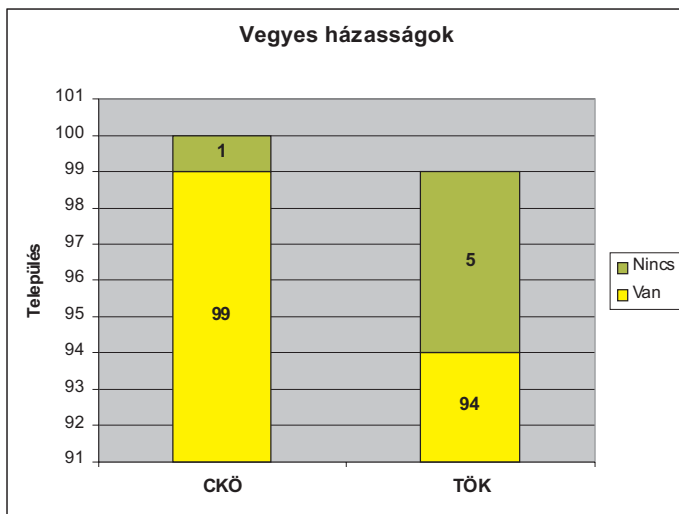

25. diagram

Mindemellett az élet intimebb szféráiban – különösen a CKÖ-vezetők megítélése szerint – viszonylag sok településen használják a cigány nyelvet a társadalmi érintkezések során. Elmondható, hogy minél intimebb a közeg, annál többször használják a cigány nyelvet: így leginkább szűk családi körben, az esetek több mint négyötödében legalább néha, de inkább az esetek többségében. Ugyanakkor a tágabb rokonsági körben – annak ellenére, hogy szám szerint némileg kevesebb településen használják – mégis intenzívebbnek látszik annak használata, hiszen az esetek kb. 60 százalékában általában mindig, de legalábbis az esetek többségében. Feltehetően egy nagyobb, ugyanakkor zárt közösség erősíti meg magát ezáltal, míg a szűkebb családban megengedett – egyszerűbb? – a magyar nyelv használata is, hiszen a mindennapi élet „eszközei”, mint a tévé, rádió, újság, magyar nyelven érhetőek el. A cigány nyelvet leginkább családi események, esküvők, ünnepek (karácsony, húsvét, születésnap stb.), valamint vásárok, búcsúk alkalmával használják, de emellett az sem ritka, hogy minden helyzetben és alkalommal, amikor csak tehetik, beszélnek a nyelvet, ez utóbbi főként a dél-dunántúli beás közösségekre jellemző.

2. VEGYES HÁZASSÁGOK

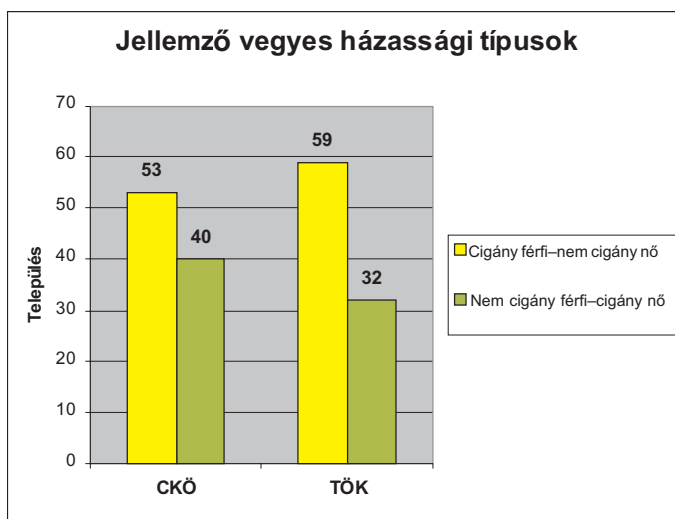
Arra a kérdésre, hogy a település cigány és nem cigány lakosai között előfordul-e házasság, egyetlen kivétellel minden kisebbségi önkormányzati vezető igennel válaszolt. Az egyetlen nemleges válasz egy olyan dél-dunántúli községből származott, ahol a cigány lakosság döntő többségét a beás nyelvi csoport alkotja, de mellettük csekély számban oláh cigányok is élnek. Nem sokkal tért el ettől a települési önkormányzat vezetőinek a vélekedése sem.

26. diagram

Ennél a kérdésnél fontos felhívni a figyelmet arra, hogy a megfigyelési egység ebben a kutatásban nem a család, a háztartás volt, tehát nem minden egyes családot kérdeztünk meg, és nem is minden egyes családról kérdeztünk véleményt, hanem a kisebbségi önkormányzati és a települési vezetők véleményét kértük ki arról, hogy ők hogyan látják, van-e vegyes házasság, és hogyan érzékelik, hová sorolják magukat a házasfelek.

Az adatok alapján a vegyes házasságoknál valamivel gyakoribb, hogy a cigány férfi nem cigány asszonyt visz a házhoz, de az sem ritka, hogy a cigány lány nem cigány férjet talál. Viszonylag kiegyenlített a helyzet az északi és keleti régiókban, valamint az Alföldön, ellenben a Dél-Dunántúlon és a budapesti iparvidéken valamivel erőteljesebb az a tendencia, hogy inkább a cigány férfiak kötnek házasságot nem cigány nővel.

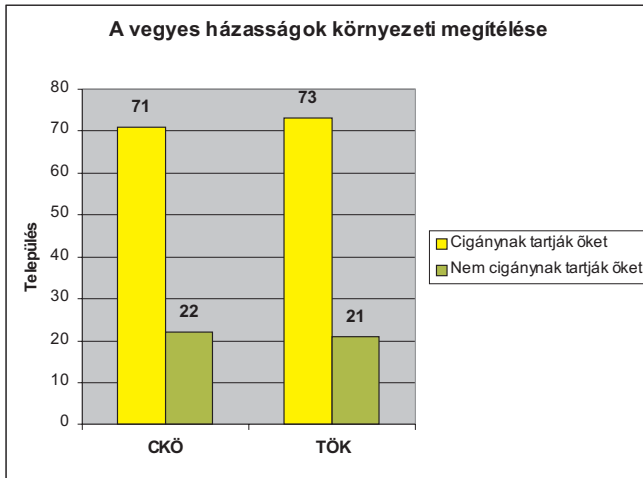

27. diagram

A cigány és nem cigány vegyes házasságok esetében a környezet – tekintet nélkül arra, hogy a házaspár férfi vagy nő tagja cigány származású-e – az esetek döntő többségében cigánynak minősíti az újdonsült családot, de előfordul néhány esetben az ellenkezője is. Itt nem látszik az azzal való összefüggés, hogy a cigány származású házasfél férfi-e, vagy nő, de az adatok szerint az sem befolyásolja a kérdést, hogy a cigányság melyik nyelvi csoportjából származik a házastárs, bár úgy tűnik, hogy a romungró származásúaknak valamivel könnyebb elfogadtatniuk magukat a nem cigány környezettel. Megfigyelhető továbbá, hogy az egyetlen és egyben legfőbb szempont – ami a környezet megítélését befolyásolhatja – az új család életvitele, életmódja, kulturális közege.

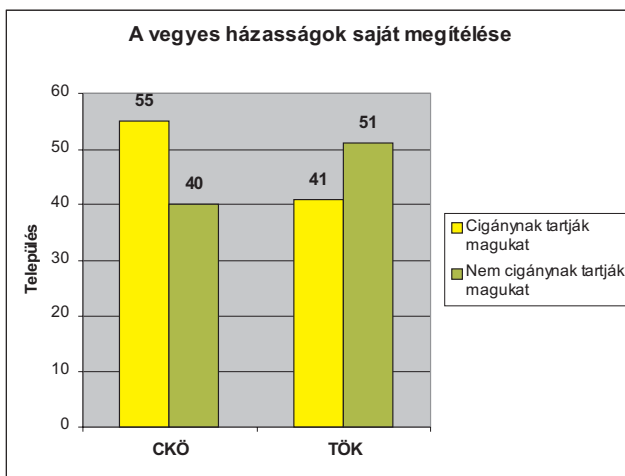
Ugyanakkor a vegyes házasságok kb. 40 százalékáról vélik úgy a házasságban élők, hogy inkább a nem cigányokhoz tartoznak. A különbség tehát meglehetősen szembetűnő a környezeti megítélés és saját maguk megítélése között. A kör-

nyezeti megítélés és a saját magukról alkotott vélemény közszégi és kisközszégi szinten mutat leginkább összecsengést. A húszból 17 olyan eset van, amikor a környezet nem cigánynak tartja őket, és önmaguk is hasonlóan gondolkodnak.

28. diagram

A városokban, megyeszékhelyeken viszont többen szeretnék magukat nem cigánynak tudni, mint amennyit a környezet engedélyez. Számokra lefordítva, ez azt jelenti, hogy a 31 városból, megyeszékhelyből mindössze három olyan települést találtunk, ahol a vegyes házasságokat a környezet és a házaspár nem cigánynak minősítették, legalábbis a CKÖ-vezetők szerint. Ebben a kér-

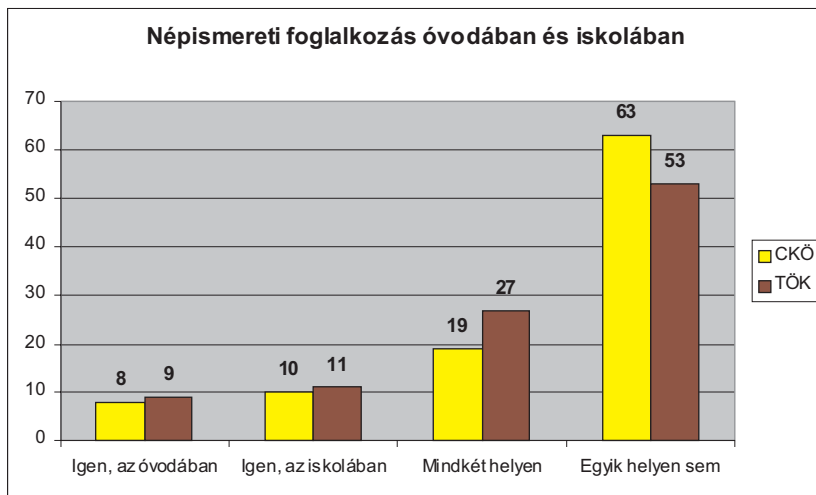
29. diagram

désben mutatkozott viszonylag nagyobb eltérés a települési vezetők és a CKÖ-tagok között. A polgármesterek még inkább asszimilációs igényt látnak a romák esetében, hiszen ők inkább úgy gondolták, hogy ezek a párok nem cigányként szeretnék meghatározni önmagukat.

3. HAGYOMÁNYŐRZÉS

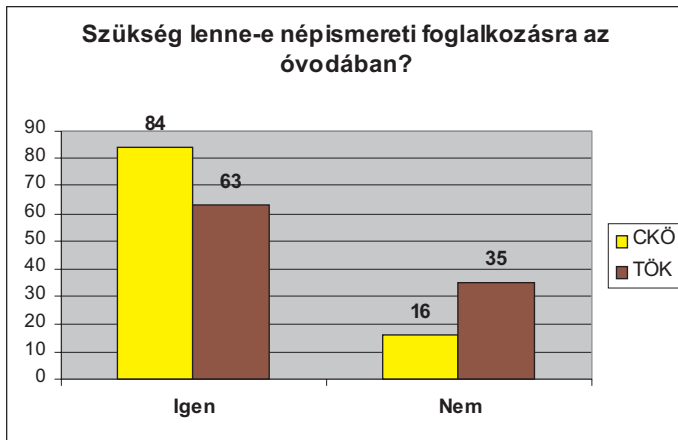
A felkeresett települések csaknem $\frac{2}{3}$ -ében az óvodában vagy az iskolában működik a cigányság történetét, szokásait, hagyományait bemutató foglalkozás. Az esetek csaknem felében az óvoda és az iskola is tart ilyen kurzust, azonban a települések egy kicsivel nagyobb részén inkább az iskolásoknak szervezik ezeket az órákat. Láthatóan a népismereti foglalkozásokat elsőként a nagyobb településeken vezették be, jó néhány megyeszékhelyen és városban is működik ez a program, továbbá a községek egy részében is, azonban az 1000 fő alatti lélekszámú településeken csak elvétve találkozunk ilyen kezdeményezéssel. A csak romungrók alkotta cigány közösségű települések majdnem felében működik népismereti foglalkozás, míg a csak beások által lakott két településen nem működik ilyen program, a csak oláh cigányok alkotta cigány közösségű településen pedig csak az óvodában tartanak ilyen foglalkozást.

30. diagram

A kisebbségi önkormányzati vezetők a települések túlnyomó részén fontosnak tartanak, hogy az óvodában vagy az iskolában bevezessék a népismereti oktatást. Érdekes, hogy egy alföldi városban, ahol már mindkét helyen működik ez a program, a CKÖ vezetése szerint nincs rá szükség. Legkevésbé az északi és a keleti régió (Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Szabolcs-Szatmár-Bereg)

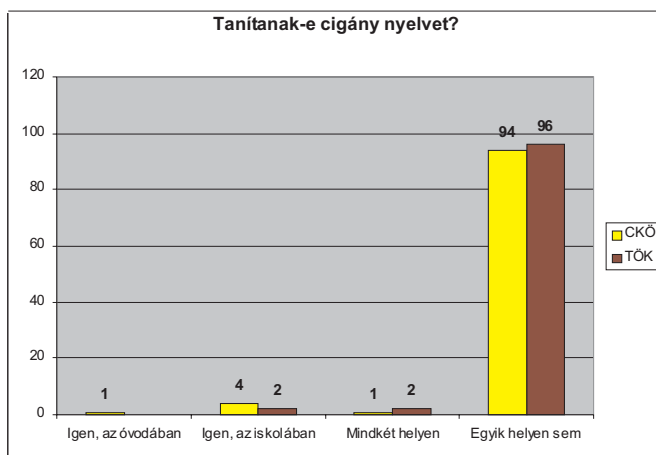
közsegeiben érezték úgy, hogy nem szükséges a cigányság hagyományaival, szokásaival megismertetni a gyermekeket. Feltételezzük, azért e vélekedés, mert sokan az asszimilációban látják az egyedüli kitörési lehetőséget az itteni rossz helyzetből.

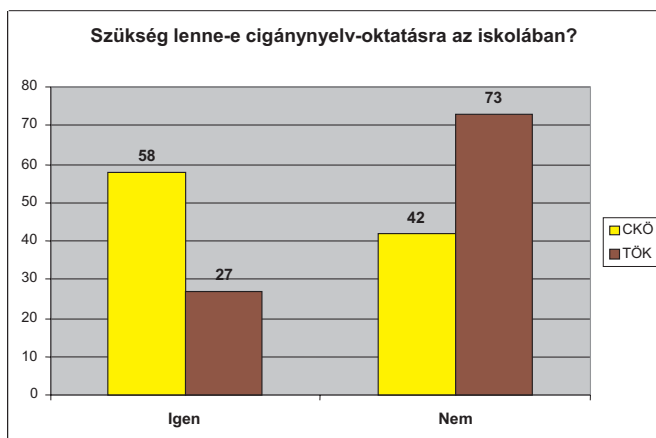
31. diagram

A népismereti oktatás viszonylag elterjedt ugyan, de a cigány nyelv ápolása, oktatása óvodai és iskolai keretek között még egyáltalán nem számít mindennaposnak. Összesen 6 olyan települést találtunk, ahol foglalkoznak nyelvi képzéssel: két helyen az óvodások is gyakorolhatják egykori – vagy jelenlegi – nyelvüket, de inkább az iskolában tartják a nyelvi foglalkozásokat. A hat települést hat különböző megyében találtuk: Bács-Kiskun, Baranya, Komárom-Esztergom, Heves, Békés és Tolna megyékben, nagyságuk szerint egy megyeszékhely, két város és három község. Vélemelmezhetően ebben a kérdésben jelentős szerepe van a nyelvoktatásra képes szakemberek hiányának is. Egyetlen olyan település van ezek között, ahol az óvodában és az iskolában is zajlik mind népismereti, mind pedig nyelvoktatási program: egy Tolna megyei községben, ahol zömmel beások és mellettük oláh cigányok élnek. A nyelvoktatással foglalkozó települések felében nem foglalkoznak népismereti oktatással.

A nyelvoktatás megszervezése iránt a települések csaknem 60 százalékában lenne igény a CKÖ-vezetők szerint. Meglepő, hogy a csak romungrók alkotta cigány közösségek vezetőinek majdnem fele vélekedett úgy – főként Borsod-Abaúj-Zemplén és Nógrád megyében –, hogy fontos és szükséges lenne a nyelv oktatása, ápolása, ugyanakkor a kérdésre nemmel válaszolók között túlnyomórészt a főként vagy kizárólag romungrók alkotta cigány közösségek kisebbségi önkormányzatait találjuk. Legkevésbé az északi és a keleti régióban (Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg) tartják szükségesnek a nyelvoktatás bevezetését, míg a dél-dunántúli régióban a 25 település közül 23-ban tartanák fontosnak.

32. diagram

33. diagram

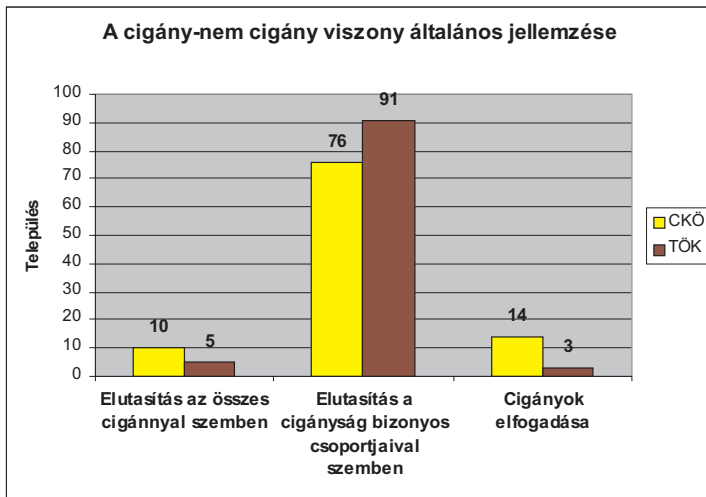
Összességében 56 településen válaszolták azt a kisebbségi önkormányzatoknál, hogy szükségesnek tartanák mind a népismereti, mind pedig a nyelvoktatás bevezetését az alapfokú oktatásban, 28 esetben csak a népismeret bevezetését tartanák fontosnak, 2 esetben csak a nyelvoktatást, míg 14 esetben egyiket sem tartják szükségesnek. Ez utóbbiak közül hat település esetében nincs adatunk az ott élő cigány lakosság összetételéről, négy településen csak romungrók élnek, egy településen pedig romungró többség él, míg három helyen beások és oláh cigányok. Az északi és a keleti régióban (Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Békés megyékben) található túlnyomórészt ezek a települések. A megyeszékhelyeken mindenütt mindkét típusú képzést fontosnak és szükségesnek tartják, míg a többi településtípus esetében, feltehetően a megvalósítás nehézségei miatt is, könnyebben lemon-

danak egyikről vagy másikról, esetleg mindkettőről. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a kisebbségi önkormányzatok vezetői között is vannak olyanok, akik a településen működő népművelési vagy nyelvoktatási programról úgy nyilatkoztak, hogy tulajdonképpen nincs is rá szükség (egy-egy ilyen települést találtunk mindkét képzés esetében).

A hagyományok ápolásának másik kiemelkedő formája a különböző művészeti együttesek létrehozása. Kutatásunk tapasztalatai szerint hagyományőrző csoportok a települések 60 százalékában működnek. Számos helységben egyetlen ilyen együttes működik, viszonylag gyakori az is, hogy kettő, de csak elvétve találtunk olyan települést, ahol három is tevékenykedik. Azokon a településeken, ahol kizárólag egy anyanyelvi csoport alkotja a helyi cigány közösséget, az esetek csupán $\frac{1}{3}$ részében működik hagyományőrző csoport. A csak beás vagy csak oláh cigányok alkotta közösségekről a kis esetszám miatt nem tudunk túl sokat megállapítani – a mintában szereplő településeken nem működik hagyományőrző csoport –, a csak romungrók alkotta közösségeknél viszont meglehetősen magas azon települések száma – 30-ból 19 –, ahol nincs egyetlen ilyen csoport sem. A hagyományőrzőket nélkülöző romungró települések nagy része az északi és a keleti régióban található, Borsod-Abaúj-Zemplén, Nógrád, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Hajdú-Bihar megyében.

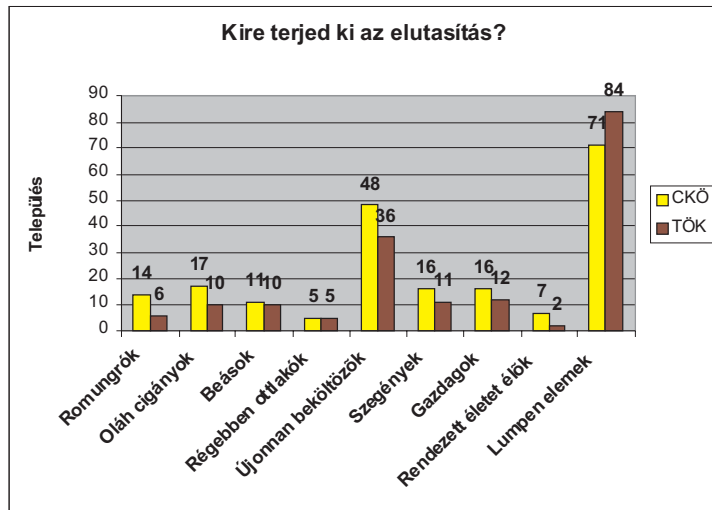
4. A CIGÁNYOK TÖBBSÉG ÁLTALI MEGÍTÉLÉSE

Miután kiderült, hogy igen sok adatuk van a nem cigányoknak is a romákról, kíváncsiak voltunk arra is, hogy milyen vélemény alakult ki róluk. Ezt a kérdést is feltettük mind a két oldalnak, tehát megkérdeztük a CKÖ-vezetőket is

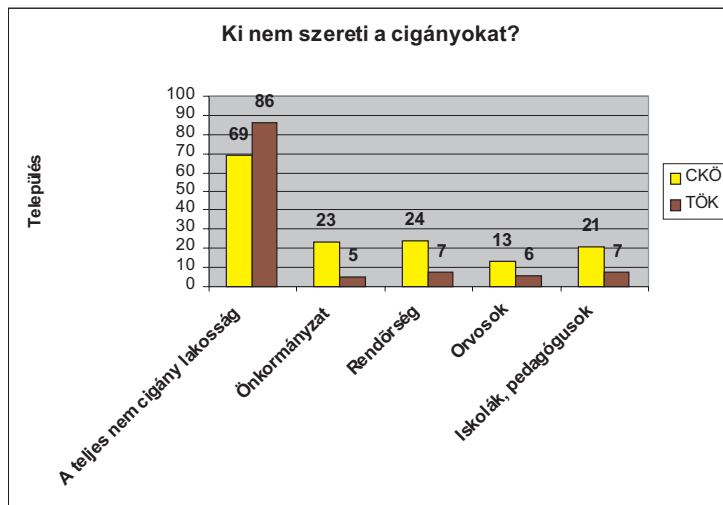
34. diagram

arról: mit gondolnak, hogyan vélekednek róluk a nem cigányok. Kicsit meglepődtünk, hiszen ebben is nagyon hasonlóak az eredmények.

35. diagram

Általános nézetként jelent meg, hogy alapvetően csak a cigányok bizonyos csoportjaival szemben jelenik meg elutasítás. Bár 5 településen a vezetők azt mondták, hogy egyáltalán nem szereti senki sem a cigányokat, bármilyen tulajdonságaik legyenek is.

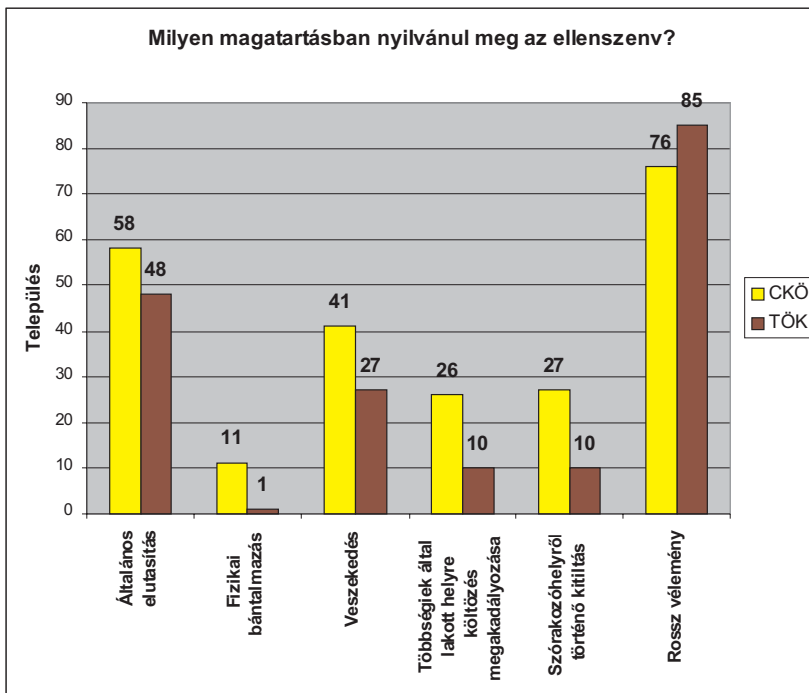

36. diagram

Az adatainkból az is látható, hogy 5–15 százalék körül minden cigány csoport kapott elutasító véleményt, de kiugróan magas az ellenszenv az újonnan beköltözők esetében. Több helyen megfogalmazták a „mi cigányainkat már domesztikáltuk, de az újonnan beköltözőkkel nem tudunk mit kezdeni” típusú véleményt; sokan az egyre nagyobb arányú cigány beköltözésben és a nem cigányok elköltözésében látják a település állapota általános leromlásának jelét. Hasonló módon ítélik meg a „lumpen elemeket”, bár ez a többség értelmezésében azokat jelenti, akik nem úgy viselkednek, ahogyan a többség elvárja. A CKÖ-vezetők szerint is ez a két probléma valóban jellemző, ők is hasonlóan vélekednek erről a kérdésről. Ezek után természetesen megkérdeztük, hogy kik azok, akik ennyire nem szeretik a romákat.

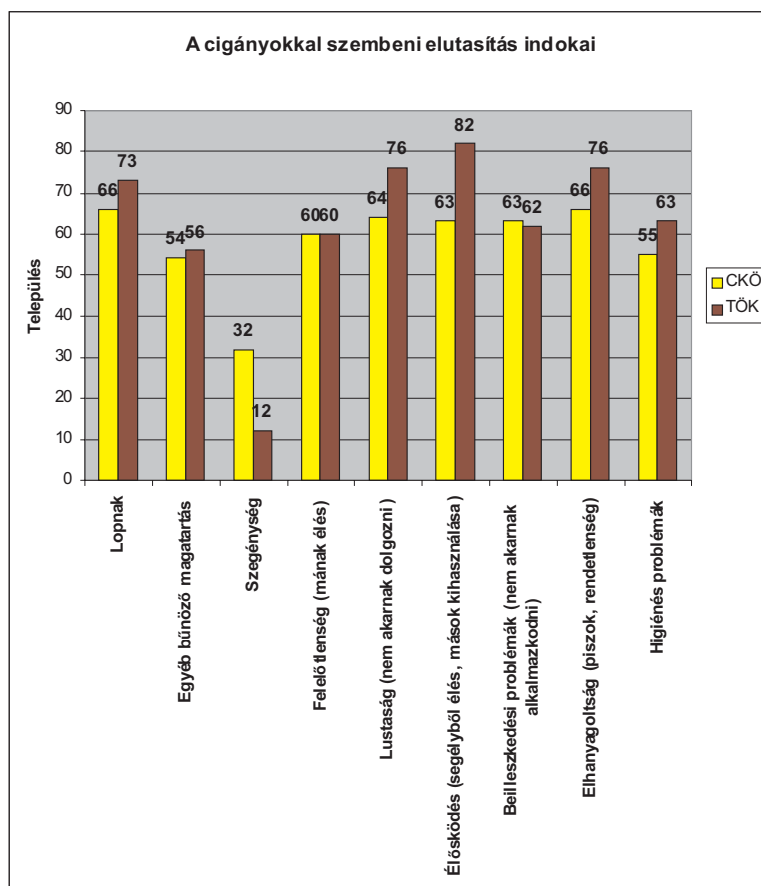
Talán a legmegdöbbentőbb adatokat éppen az erre a kérdésre adott válaszokban kaptuk. Mert hát különböző foglalkozási csoportok esetében is voltak ilyen vélekedések – az egyik polgármester a pedagógusokat kifejezetten rasszistának gondolta: „köztudott, hogy a pedagógusok is rasszisták, nem nagyon örülnek, hogyha cigány gyerekek valamelyik iskolában megjelennek, illetve ott növekszik a számuk...” A települések döntő többségében viszont – a települési vezetők szerint – minden „rendes fehér ember” alapvetően utálja a cigányokat.

Az ilyen nagyarányú elutasítás természetesen különböző formákban nyilvánul meg.

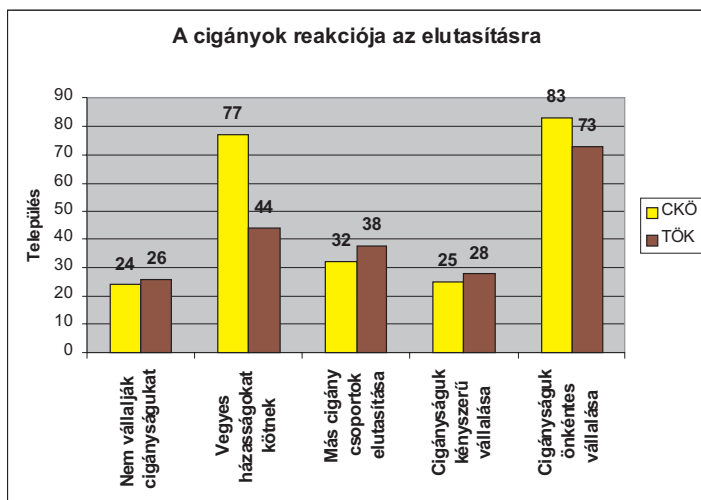
37. diagram

Általában az alapvetően „csak” rossz vélemény és a mindennemű kapcsolat elutasítása a döntő módon meghatározó magatartásforma, de nem egy esetben van szó lakóhelyi diszkriminációról, a saját elvárásokkal kapcsolatos vélemény indulatos közléséről, szórakozóhelyről történő kiltatásról vagy akár fizikai bántalmazásokról is. Természetesen kíváncsiak voltunk arra, hogy mivel tudják indokolni az ilyen irányú magatartásokat, tehát mit tettek a cigányok, ami miatt ennyire büntetni kell őket.

38. diagram

A fenti ábra alapján elmondható, hogy még napjainkban is az évtizedek-évszázadok óta meglévő sztereotípiák széles spektrumát vallja – legalábbis a települési és a CKÖ-vezetők szerint – a nem cigány emberek nagy része. Így biztosak abban, hogy a magyar népesség általában úgy gondolja, a cigányok többsége lop, egyéb bűnöket követ el, mindemellett nem dolgozik, segélyekből él, számolatlanul szüli a gyerekeket, és persze bűdös is.

39. diagram

Mindezek után a cigányok nagy számban próbálnak rejtőzködő vagy „menekülő” magatartást folytatni, hiszen a cigány származás bélyegével a homlokucon esélyük sincs a mindenki által olyan nagyon várt beilleszkedésre. A többség persze nem tud mit tenni – „látható kisebbségről” van szó –, de egyre többen tagadják meg saját identitásukat, kötnek vegyes házasságot, vagy kezdenek el hasonló módon gyűlölködni bizonyos cigány csoportokkal szemben, saját maguk „másságát” kiemelve.

Érdekes az interjúk során szerzett néhány tapasztalatot is ismertetnünk. Mivel az interjú nem olyan személytelen, mint egy kérdőív, a beszélgetésben a kérdezett feloldódik, könnyebben fogalmazza meg véleményét, és az elhangzottak sok esetben tükrözik a száraz adatok mögött rejlő nézeteket.

Mélyreható elemzés nélkül is három kategóriába sorolhatjuk a véleményeket. Először is vannak, akik már „szinte egyenrangú félként” kezelik a cigányságot, legalábbis bizonyos csoportjaikat. Az ő véleményükben erősen keveredik a saját meggyőződésük szerinti segíteni akarás egy atyáskodó szerepkörrel.

„– Ön hogyan ítéli meg a cigány–magyar együttélést?

– Toleránsan. Természetesen vannak olyan esetek, amelyek borzolják a kedélyeket. Ha a kérdés általában van feltéve, akkor azt mondom, hogy jó. A korábbi hagyományoknak megfelelően a cigányok a város peremén éltek, de akik már nem érezték magukat jól ott, szép lassan elkezdtek beköltözni, és ma már a városnak minden pontján megtalálhatók. És ők nem is mind vallják magukat romának, van, aki már felnőtt ezen a szinten, azon az értelmi szinten, hogy megtagadja a saját múltját. Ezen túl lehet lépni, és felvállalják az új világot, odatartozásukat, ők tudnának a legtöbbet segíteni a többieknek. De erre a szintre még igazán kevesen jutottak el. Ez az általános. Ha a mélyére nézünk, az életformából és azokból a különbségekből adódóan, ahogy a romák és a nem romák szemlélik az életet, vannak esetenként feszültségek,

és elsősorban önmagukkal. Amikor itt rendőrségi beavatkozásra volt szükség, mert ilyen is volt, vagy amikor nekem kellett békíteni csoportokat, akkor arról volt szó, hogy két familia egymásnak ment, és az ásó, kapa, minden volt... Nincs olyanfajta atrocitás, ami roma és nem roma között lenne. Viszont azzal, hogy egymással ilyen helyzetekbe keverednek, ezzel természetesen a magyar lakosságnak is okoznak kellemetlen perceket. De ezt nem tartom veszélyes dolognak. Egyre kevésbé szokás. Mi megnyitottuk a rendezvényeinket is, gyakorlatilag mindent, mindenki előtt. És egyre többen vesznek részt ünnepségeinken, programjainkban, azt kell mondani, tényleg jó látni, ahogy beépülnek és beilleszkednek, mert hogyha nem tudnám, hogy ő cigány, akkor eszembe nem jutna, mert a viselkedésével meg magatartásával és az itteni életvitelével semmi nem utal rá. Vannak persze gondjaink is, főleg a környékben élő romák miatt, olyan félreeső helyek, ahol egyszemélyes elbeszélgetéseket lehet folytatni akár nekem személyesen a tulajdonossal, hogy nem zárhatja ki onnan a cigányokat, fiatalokat. Így volt ez a diszkóval is, amikor jelezték nekem a cigány képviselők, hogy nem engedik be a fiataljaikat a diszkóba. Nyilván ezzel mindjárt foglalkoztam, mert nem tartom ezt egy jó megoldásnak. Inkább mindenhova oda kell őket vinni, és a környezet fogja őket formálni, nevelni. És ezáltal változhatnak a dolgok. Úgy gondolom, hogy alapjában véve nagyon jó irányban haladunk. Egy tény, hogy az ő családmódeljük egészen más, mint a nem romáké, ebből adódóan a népességük lényegesen nagyobb arányban nő, ez már jelentkezik az iskoláinkban, óvodáinkban, egyre nagyobb létszámú a beírt cigány gyerekek aránya. De igazából alapvetően nagy problémát nem okoznak. Nincsenek olyan szembenállások, mint amilyenekről lehet néha hallani, hogy más településen falat építettek, meg mindenképpen külön iskolát csináltak nekik, mert annak idején, amikor cigánytanítóként idekerültem, éppen az volt az egyik célkitűzésem, hogy ezt az állapotot számoljuk fel. Mert kényelmes volt ugyan a cigányoknak, ott volt közel az intézmény. Jó volt nekik, mert ott semmiért nem kellett fizetni. A pedagógusok között több olyan volt, aki tényleg élethivatásaként kezelte ezt a kérdést, és ilyen szempontból is praktikus volt a dolog. De ami miatt nem tartottam igazán jónak a helyzetet, és azt gondolom, hogy akkor járunk jó úton, hogyha nem szeparáljuk őket, mert így azok a példák, amiket elvárnak, hogy hassanak rájuk, azok nincsenek ott, a környezetükben. És hát most is, van olyan kisegítő intézményünk, ahol többségében ők vannak jelen, viszont az összes intézményben is jelen vannak, beleértve az óvodát és az iskolát is a cigány tanulók, egyre nagyobb arányban.”

A másik jellegzetes véleménynek a már megszokott sztereotípiákat nevezhetjük. Ezek a települési vezetők általában a szociális helyzetből és az ebből kialakuló feszültségekből vonnak le következtetéseket.

„– Persze, a cigányok. Én három éve vagyok polgármester, de ide magyar ember, egy kezemen meg tudom számolni, hogy hányszor jött, a roma viszont csóttól jön segélyért.

– Ennek mi az oka?

– A magyar sem kap sokkal többet, csak másképp osztja be. Amikor ők megkapnak valami pénzt, akkor egy-két napig Kánaán, náluk nem probléma, én nem is láttam még görögdinnyét vagy paradicsomot, paprikát, ők meg kilószám viszik. Tálcastól viszi, amikor kap pénzt. Aztán, hogy holnap mi lesz, az nem érdekli.

Nagyon más perspektíva nincs. Meg az ital, a cigaretta. Ha az a probléma, hogy a gyerekemnek nem tudok tízórait venni, akkor ne az legyen az első, hogy nekem egy doboz cigarettám legyen, ugye? Meg a játékgépbe szórom az 500 forintokat, közben

megiszom egy-két deci pálinkát, a gyerek meg éhes. Nem mindenki közülük se, mert tapasztalható, hogy próbálnak igazodni, tudom, hogy borzasztó nehéz. De a többség viselkedése óriási kívánnivalókat hagy maga után. A szegénység nem jogosít fel senkit olyan viselkedésre, ahogy ők viselkednek, meg ez a rengeteg lopás is...”

„– Mi a falu vélekedése általában a cigánykérdésről?

– Az én véleményem tükrözi a faluét, az emberek mélységesen fel vannak háborodva azon, hogy munka nélkül soha nem tesznek le semmit az asztalra, és mégis csinálják a gyerekeket, megpróbálnak abból élni. Itt az állam egy óriásit hibázott, mert erre semmi szükség nincs, ezt nyugodtan mondhatom. Hogy olyan támogatásokat adnak a cigányságnak. A normális cigány megáll kettőnél, maximum háromnál, mert tudja, hogy a gyerekeknek, ha meg akarom adni azt, hogy ne olyan sorsban éljen, ahogy én éltem, akkor a gyerekek után kapott ilyen-olyan szociális juttatásból nem tudok megélni. Itt pontosan azokkal az emberekkel szaporítjuk az országot, akikből semmi nem lesz, és csak teher lesz belőlük, és hatványozódnak. Itt nagyon elszállt a dolog, és erre nincs szükség.”

A harmadik jellegzetes típus a „szókimondó”, aki véleményében már erősen rasszista felhangot üt meg. Hivatkozási alapja, hogy ő régóta ismeri a cigányokat, szinte együtt nőttek fel, és akinek más a véleménye, az költözzön közéjük.

„A hetvenes évek elejétől a cigányok betelepültek, végig a lakosság összetétele miatt a település – a cigányok miatt, ki merem jelenteni – pusztulásnak indult. Nem dolgozták a földeket, loptak, a magyar emberek innentől kezdve nem szívesen természettek, mert úgyis lelopják, minek. Több összetűzés volt a magyar és a cigány lakosság között, mindig amiatt, hogy a cigány lop, és tényleg lop. Ahogy a mai napig is, és megkezdődött az, hogy a fiatal magyar lakosság kezdett innen elvándorolni. Az is oka ennek, hogy fejlődött az oktatás, különféle szakmákat tanultak ki a fiatalok, és a szakma után el kellett menniük gyárakba. Tehát két okból mentek el innét a fiatalok: tanultak, és olyan szakmákat, hogy a környéken nem tudtak ezzel boldogulni, tehát mentek a városokra. Másrészt pedig a lakosság összetétele taszította őket. [...] Most ott tartunk, hogyha az infrastruktúrát nem tudjuk fejleszteni, akkor ez 10 év múlva 100 százaléban cigány település lesz, mert akkor már az sem marad itt, aki akar, taszítja a magyar lakosságot a cigányok kultúrája, életmódja, a szemetes-piszkos hozzáállása a dolgokhoz. [...] Büdös a munka nekik, egyenesen megmondom: tisztelet a nagyon kevés kivételnek, a cigánynak igenis büdös a munka. [...] Sajnos, az a baj, hogy a cigány ember igénytelen, tisztelet megint a kivételnek, de ebből is kevés van. Aki piszkosan, retkesen jelenik meg a hivatalban, aki eszik, iszik meg a szükségleteit elvégzi, annak elég ez a pénz. [...] Odáig fajult a dolog, hogy a falu lakossága nekem tapsol, hogy végre egy polgármester, aki nem hagyja őket lopni. Lehet, hogy elég nyers a nyilatkozatom, de én velük nőttek fel, aki erről más véleménnyel van, legyen egy évig szomszédja cigány-nak, járjon a gyereke osztálytársként cigányokkal, 180 fokot fordul majd a véleménye.

Különösebb összegzés nélkül ennyit mondhatunk vázlatosan a vizsgálatunkba vont települések szociológiai jellemzőiről, népességéről, infrastruktúrájáról, a cigány lakosság jellemzőiről, valamint a cigány–magyar együttélésről, a cigányokról való vélekedésről. Ezek a viszonyok is alapvetően befolyásolják a cigány kisebbségi önkormányzatok működésének sikerességét, a következőkben leírtakhoz mindig vegyük figyelembe ezeket a társadalmi viszonyokat is.